

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในบทที่ 2 นี้จะนำเสนอวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความต้องการ บริการห้องสมุดของประชาชนในชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครตามลำดับดังนี้ - ชุมชนแออัด ห้องสมุดกับการพัฒนาชุมชนแออัด บริการห้องสมุดสำหรับประชาชน งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลชุมชน

ชุมชนแออัด

1. ความเป็นมา

ผลของการพัฒนาประเทศตลอดช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างต่อเนื่อง (วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล, 2534) โดยโครงสร้างทางเศรษฐกิจเปลี่ยนจากเศรษฐกิจการเกษตรมาสู่เศรษฐกิจอุตสาหกรรมและโครงสร้างทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทมาสู่ความเป็นสังคมเมืองมากยิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้เกิดปัญหาสังคมเมืองในด้านต่าง ๆ ปัญหาชุมชนแออัดและปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม(สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.) เมืองกลายเป็นศูนย์กลางการผลิต การค้า การบริการรวมทั้งเป็นแหล่งรองรับการอพยพแรงงานจากชนบท สาเหตุการเกิดชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร สรุปได้ดังนี้ (จุลสารกรุงเทพมหานคร, กุมภาพันธ์ 2531: 9)

1. การเปลี่ยนแปลงรูปการใช้ที่ดินในเมือง ชุมชนแออัดได้พัฒนาขึ้นมาภายในรอบเขตรอบ ๆ ธุรกิจใจกลางเมืองซึ่งแต่เดิมบริเวณใกล้เคียงนี้เป็นที่อยู่อาศัย และจากการพัฒนาเมือง ประกอบกับการขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรมทำให้ที่ดินมีราคาสูงขึ้น ผู้มีรายได้น้อยส่วนใหญ่ไม่มีความสามารถในการซื้อ การที่เจ้าของที่ดินแบ่งที่ดินให้เช่าในขนาดเล็กๆ ในราคาถูก และเจ้าของที่ดินมิได้ให้ความสนใจในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพจึงเกิดแหล่งเสื่อมโทรมขึ้น นอกจากนี้ยังเกิดจากการที่มีรายได้น้อย หรือคนจนเมือง ไม่มีที่อยู่อาศัยต้องบุกรุกที่ดินเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่เป็นชุมชนเล็กชุมชนน้อยตามที่ต่างๆ (วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล, 2534)

2. การขาดแคลนที่อยู่อาศัย ผู้มีรายได้น้อยไม่สามารถจะมีบ้านที่ได้มาตรฐาน สำหรับการอยู่อาศัยจึงหาที่พักอาศัยราคาถูกหรือแบ่งให้เช่าซึ่งมีผลทำให้เกิดการอยู่กันอย่างหนาแน่น

3. การอพยพของชาวชนบทเข้าสู่เมืองเพื่อเข้ามาทำงานซึ่งการอพยพที่แบ่งได้ เป็น 2 ชนิด คือ การอพยพเข้ามาของประชากรสู่กรุงเทพมหานครมีสาเหตุหลายประการ ได้แก่ การเข้ามาหางานทำหรือศึกษาหาความรู้เนื่องจากกรุงเทพฯ เป็นศูนย์รวมความเจริญด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา การค้า อุตสาหกรรม การพัฒนาประเทศในอดีตมุ่งพัฒนาด้านอุตสาหกรรมใน กรุงเทพมหานครมากกว่าต่างจังหวัด ทำให้การลงทุนส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ ไม่มีการกระจาย รายได้ไปสู่ชนบท ประกอบกับความล้มเหลวด้านการเกษตรกรรมในชนบททำให้คนยากจนในชนบท ต้องดิ้นรนเข้ามาใช้แรงงานในกรุงเทพฯ ขึ้นเรื่อยๆ

2. ลักษณะและสภาพของชุมชนแออัด

ลักษณะและสภาพของชุมชนแออัดก่อนการพัฒนาสามารถสรุปได้ดังนี้ (จุลสารกรุงเทพมหานคร, กุมภาพันธ์ 2531: 8-9)

2.1. ความไม่เป็นระเบียบ การละเลยไม่เอาใจใส่ ที่เห็นได้ชัดคือ โครงสร้างของที่พักอาศัยที่เก่าแก่และชำรุดทรุดโทรม

2.2. สภาพทางเศรษฐกิจ ชุมชนแออัดโดยทั่วไปเป็นที่อยู่ของผู้มีรายได้น้อย

2.3. การอยู่อาศัยกันอย่างหนาแน่น ลักษณะการอยู่อาศัยในครอบครัวหนึ่งๆ จะมีสมาชิกมากเมื่อพิจารณาถึงเนื้อที่ที่เช่าอยู่ในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวันแล้ว จะเห็นว่าเป็นการอยู่อย่างหนาแน่น

2.4. วิถีชีวิต การดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงการขาดแคลนปัจจัยในการดำรงชีวิต และสภาพแวดล้อม เช่น สุขอนามัย สุขาภิบาลอยู่ในระดับต่ำ การขาดแคลนสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา ลักษณะทางกายภาพไม่ดีเช่น ไม่มีทางเดิน มีน้ำท่วมขังในชุมชน

2.5. เรื่องความปลอดภัย และศีลธรรม ชุมชนแออัดอาจเป็นบริเวณที่มีประชาชนมีลักษณะพฤติกรรมฝืนระเบียบ

3. การพัฒนาชุมชนแออัด

สาเหตุใหญ่ของการเกิดชุมชนแออัด คือการขาดแคลนที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย การเคหะแห่งชาติจึงได้จัดตั้งขึ้นมาอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2516 ตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 316 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 (การเคหะแห่งชาติ, 2534) เพื่อทำ

หน้าที่หลักอย่างหนึ่งคือการปรับปรุงชุมชนแออัด

การปรับปรุงชุมชนแออัดคือ การยกระดับมาตรฐานของสภาพของอยู่อาศัยในด้านสิ่งแวดล้อม ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ระบบการดำรงชีวิตทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้โดยเหตุผลที่เด่นชัดว่าชุมชนแออัดที่ได้รับการยกมาตรฐานการดำรงชีวิตในทุกทางอย่างเหมาะสมนั้นจะทำให้สภาพความเป็นชุมชนแออัดหมดไป (การเคหะแห่งชาติ, 2534) การเคหะแห่งชาติได้ใช้หลายวิธีในการปรับปรุงชุมชนแออัด ดังนี้

1. การย้ายชุมชนไปอยู่ที่ใหม่ (Slum Relocation) เป็นการย้ายชุมชนแออัดออกจากพื้นที่เดิม ไปอยู่ที่ดินผืนใหม่ เช่น โครงการร่มเกล้า 1-6 , โครงการสุวรรณประสิทธิ์ 3 โครงการแก้วนิมิตร โครงการดวงพิทักษ์
2. การसानประ โยชน์ทางที่ดิน (Land Sharing) คือการเคหะแห่งชาติ เจรจากับเจ้าของที่ดิน ให้แบ่งที่ดินบางส่วนขายหรือให้เช่าในระยะยาว จากนั้นการเคหะฯ จึงได้นำมาปรับผังแบ่งแปลงให้ผู้อยู่อาศัยได้มีกรรมสิทธิ์ แล้วจึงปรับปรุงให้มีสาธารณูปโภคและพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อไป เช่น โครงการคลองเตย 70 ไร่ โครงการวัดลาดบัวขาว
3. การปรับผังและแบ่งแปลงที่ดินในที่ดินเดิม (Slum Reblocking) ในชุมชนที่มีปัญหาการครอบครองที่ดินหรือต้องการปรับสภาพการใช้ที่ดินของชุมชนใหม่ การเคหะฯ จะเข้าไปเจรจาชื้อหรือเช่าในระยะยาวจากเจ้าของที่ดินแล้วทำการแบ่งแปลงที่ดิน ปรับปรุงสาธารณูปโภคและพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อไป เช่น โครงการชอยสีน้ำเงิน โครงการวัดไผ่ตัน
4. การรื้อและสร้างใหม่ ในที่ดินเดิม (Reconstruction) เป็นการปรับปรุงสภาพชุมชนที่เสื่อมโทรมโดยการรื้อและพัฒนาที่อยู่อาศัยใหม่ในพื้นที่เดิม เช่น โครงการสามยอด โครงการพระราม 4

ในช่วงแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) นี้รัฐได้รวมงานปรับปรุงชุมชนแออัดและแหล่งเสื่อมโทรมไว้ด้วย โดยจะปรับปรุงชุมชนแออัดและจัดให้มีระบบบริหารชุมชนที่มีประสิทธิภาพรวม 80,000 ครัวเรือน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

สำหรับการแก้ไขปัญหากลุ่มชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานครนั้น (จุลสารกรุงเทพมหานคร, ตุลาคม 2530: 2) ในแผนพัฒนากรุงเทพมหานครฉบับที่ 3 ได้กำหนดมาตรการในการดูแลป้องกันการขยายตัวของชุมชนแออัดคือการป้องกันมิให้ชุมชนแออัดเกิดขึ้นใหม่ และความคุมมิให้ชุมชนแออัดที่มีอยู่แล้วขยายตัวกว้างขึ้น มีการรื้อล้าง รื้อถอนชุมชนแออัดที่มีอยู่ในปัจจุบันให้หมดไป และพัฒนาปรับปรุงให้ชุมชนที่มีที่อยู่อาศัยที่มีคุณภาพและ ไม่เป็นชุมชนแออัดต่อไป จากมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2529 (จุลสารกรุงเทพมหานคร, ตุลาคม 2530: 3) กำหนดให้กรุงเทพมหานครรับงานปรับปรุงชุมชนแออัดจากการเคหะแห่งชาติตั้งแต่ปีงบประมาณ 2531 เป็นต้นไป และประกอบกับการปรับปรุงชุมชนเป็นหน้าที่หนึ่งซึ่งสำคัญยิ่งของกรุงเทพมหานครตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528 กรุงเทพมหานครจึงกำหนดนโยบายที่จะให้การช่วยเหลือคนในชุมชนแออัดแบบครบวงจรทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านอนามัย และด้านจิตใจ ในแผนพัฒนากรุงเทพมหานครฉบับที่ 4 พ.ศ. 2535-2539

ด้านกายภาพ - จะให้ความช่วยเหลือสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์สำหรับก่อสร้างเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่นทางเท้า ทางระบายน้ำ และอื่น ๆ โดยประชาชนจะเป็นผู้ดำเนินการเอง และจ้างเหมาบางส่วน

ด้านเศรษฐกิจ - จะให้การช่วยในลักษณะกลุ่ม เช่นการจัดตั้งกองทุนกลุ่มอาชีพ สหกรณ์ออมทรัพย์

ด้านสังคม - จัดตั้งศูนย์เด็กอ่อนก่อนวัยเรียน การตั้งคณะกรรมการชุมชน

ด้านอนามัย - ให้การช่วยเหลือดูแลและเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย

ด้านจิตใจ - สนับสนุนการยกระดับมาตรฐาน แนวความคิดของประชาชนในชุมชนให้สูงขึ้น เช่นการฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีไทยที่ดีงาม

ห้องสมุดกับการพัฒนาชุมชน

ชุมชนแออัดเป็นปัญหาสังคมที่ซับซ้อน การแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเพียงประการเดียวอาจไม่พอเพียง รัฐจึงถือเป็นนโยบายที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากรด้วย

การจัดให้มีการศึกษาตลอดชีวิตทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถปรับตนเอง ได้ทันการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมในด้านเศรษฐกิจและสังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.) การจัดตั้งห้องสมุดเพื่อให้บริการแก่ประชาชนจึง เป็นการสนับสนุนให้ประชาชน ได้มีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพราะห้องสมุดเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาแห่งชาติ เป็นสถาบันสำหรับผู้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ไปจนตลอดชีวิต (ประเสริฐรัตน์ แสงเจริญ, 2536)

การจัดบริการห้องสมุดประชาชนในประเทศไทยขณะนี้ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบ 2 หน่วยงาน คือ ฝ่ายห้องสมุดประชาชน กองนิเทศการ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร ได้จัดบริการห้องสมุดประชาชนเฉพาะในกรุงเทพฯ ขณะนี้เปิดบริการ 13 แห่งรวมทั้งรถห้องสมุดเคลื่อนที่สำหรับส่วนภูมิภาคนั้น กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้สนับสนุนและดำเนินการห้องสมุดประชาชนเพื่อเป็นแหล่งความรู้สำหรับประชาชน

ห้องสมุดมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนมาก โดยเฉพาะต่อชุมชนในเขตเมืองที่มีความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่อง ห้องสมุดมีความสำคัญมากสำหรับเมืองที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีประชากรรายได้น้อยอาศัยอยู่ (Gans quoted in Conant, ed. 1965) แต่บุคคลที่มีรายได้น้อยเหล่านี้ซึ่งได้แก่ชนชั้นกรรมมาชีพมักจะ ไม่ชอบใช้ห้องสมุด เพราะว่าชนชั้นกรรมมาชีพอ่านหนังสือน้อย (Davis quoted in Conant, ed. 1965) จากการวิจัยของวีระ สุภากิจ (2520) พบว่ากรรมกรอ่านหนังสือ หนังสือพิมพ์ และวารสารบ่อยแต่ไม่ถึงกับทุกวัน สิ่งพิมพ์ที่อ่านมากที่สุดคือหนังสือพิมพ์รายวัน แม้ว่าชนชั้นกรรมมาชีพจะอ่านหนังสือน้อย แต่อย่างน้อยก็มีนิสัยรักที่จะอ่าน กรรณิการ์ เลาห์เชิญแสง (2521: บทคัดย่อ) วิจัยพบว่า คนงานสตรีที่พักในหอพักของบริษัทโรงงานทอผ้ากรุงเทพ จำกัด จำนวนไม่น้อยระบุว่าใช้เวลาว่างส่วนใหญ่อย่างหนึ่ง ไปในการอ่านหนังสือ ห้องสมุดจึงต้องหาวิธีจูงใจให้กลุ่มผู้มีการศึกษาน้อยเข้ามาใช้บริการห้องสมุด วิธีที่เหมาะสมคือ ห้องสมุดจะต้องปรับเปลี่ยนตัวเองไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม (Usherwood, 1989) กล่าวคือเมื่อห้องสมุดตระหนักว่าผลของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดกลุ่มคนซึ่งถือว่าเป็นปัญหาสังคม และคนกลุ่มนั้นสามารถจะพัฒนาตนเองได้โดยอาศัยความรู้ ข่าวสาร ข้อมูลจากห้องสมุด ห้องสมุดก็ต้องทำหน้าที่โน้มน้าวคนเหล่านั้นให้สนใจในบริการห้องสมุด ห้องสมุดจะทำหน้าที่เพียงเก็บดูแลรักษาข้อมูลข่าวสาร แต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้ (Lipsman quoted in The metropolitan library, 1972)

ห้องสมุดประชาชนในอดีตและปัจจุบันยังจำกัดขอบเขตของการให้บริการอยู่แต่เพียงวงจำกัด ลักษณะการดำเนินงานเป็นการตั้งรับมิได้เปิดตัวเองออกไปสู่ชุมชนในเชิงรุก (ทองอยู่ แก้ว ไทรชะ, 2536) บริการที่จัดขึ้นจึงไม่คุ้มค่าไม่เข้าถึงประชาชนและไม่เป็นไปตามความต้องการของประชาชน

ห้องสมุดประชาชนนอกจากจะเป็นแหล่งเพื่อการศึกษาหาความรู้และพักผ่อนหย่อนใจแล้วยังมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนดังนี้ (Finnegan quoted in Martin, 1975)

1. ห้องสมุดประชาชนสามารถร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐหน่วยอื่นๆ ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ และความช่วยเหลือที่รัฐให้กับผู้ด้อยโอกาสซึ่งไม่ค่อยจะได้รับรู้สิ่งที่ตนควรได้รับ อาจเป็นเพราะอ่านหนังสือไม่ออกหรือประชาสัมพันธ์ของรัฐไปไม่ถึง
2. ห้องสมุดสามารถทำหน้าที่เป็นจุดศูนย์รวมสำหรับกลุ่มทำงานเพื่อแก้ปัญหาสังคมให้กับกลุ่มด้อยโอกาสโดยอาจจะ เป็นฐานสำหรับปฏิบัติงานหรืออำนวยความสะดวกและให้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับนักพัฒนาชุมชน นักสังคมสงเคราะห์ ครู แพทย์ หน่วยงานของชุมชนและบุคคลอื่น ๆ ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนแออัด โดยจัดบริการห้องสมุดให้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน นับว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนวิธีหนึ่ง ในประเทศอังกฤษ เมืองต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งอุตสาหกรรม เกิดปัญหาสังคมมากมาย (Finnegan quoted in Martin, 1975) ได้มีการจัดบริการห้องสมุดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนโดยบริการที่จัดให้ขึ้นอยู่กับชนิดของปัญหา เช่นในพื้นที่แออัดมาก แต่ละครัวเรือนมีผู้อาศัยมากเกินไป ห้องสมุดสามารถอำนวยความสะดวกเรื่องสถานที่สำหรับอ่านและศึกษา ซึ่งนักเรียนและนักศึกษาสามารถจะนั่งอ่านและทำการบ้านอย่างมีสมาธิ ในทำนองเดียวกันในพื้นที่ที่มีอัตราการว่างงานสูงห้องสมุดสามารถจัดหาหนังสือที่น่าสนใจต่างๆ จัดให้มีการสนทนา อภิปราย ฉายภาพยนตร์ เพื่อให้คนว่างงานได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และห้องสมุดสามารถแนะนำอาชีพและโอกาสในการฝึกฝนตนเองหรือให้ข้อมูลการพัฒนาการทางเศรษฐกิจ เช่นโครงการสหกรณ์

สำหรับในเขตกรุงเทพฯ กรุงเทพมหานครได้เข้ามามีส่วนในการแก้ไขปัญหาปรับปรุงดูแลชุมชนแออัดในกรุงเทพฯ และเห็นว่าปัญหาเด็กในชุมชนแออัดเป็นปัญหาใหญ่จะต้องพัฒนาคุณภาพ

ชีวิตของเด็ก ๆ ให้เติบโตเป็นเยาวชนและผู้ใหญ่ที่มีคุณค่าต่อสังคม ในปี 2528 กองสังคมสงเคราะห์สำนักสวัสดิการสังคมได้ประสานงานกับกรรมการชุมชนจัดมุมหนังสือสำหรับเด็กในชุมชนแออัด 6 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนสวนผัก เขตบางเขน ชุมชนซอยสวนพลูพัฒนา เขตยานนาวา ชุมชนพัฒนาชุมชนใหม่ เขตพระโขนง ชุมชนเพชรอุทัย เขตห้วยขวาง ชุมชนทรงสุข เขตบางกะปิ และชุมชนบางโพ เขตดุสิต (ข่าวสารห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร, กรกฎาคม-ธันวาคม 2534: 17)

ปัจจุบันนี้ฝ่ายห้องสมุดประชาชน กองนันทนาการ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร ได้จัดรถห้องสมุดเคลื่อนที่ 1 คัน ออกให้บริการชุมชนแออัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและให้การศึกษา เผยแพร่ข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ รวมทั้งปลูกฝังให้ประชาชนและเด็กในชุมชนแออัดรักการอ่าน ขณะนี้ให้บริการตามชุมชนแออัดจำนวน 10 ชุมชน ได้แก่ เคหะชุมชนห้วยขวาง ชุมชนประดิษฐ์ไทรการ ซอยพลโยธิน 45 และ 49 ชุมชนแจรงร้อน ชุมชนวัดสน ชุมชนเทวสุนทร ชุมชนทุ่ง 2 ห้อง ชุมชนวัดสุวรรณาราม (ประเสริฐรัตน์ แสงเจริญ, 2536)

บริการห้องสมุดสำหรับประชาชน

บริการห้องสมุดมีความหมาย 2 ประการ (Martin, 1975) ประการแรก บริการห้องสมุดหมายถึงความสะดวกสบายที่ห้องสมุดจัดหาไว้ให้สำหรับการใช้หนังสือและการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ประการที่สอง บริการห้องสมุดหมายถึงกิจกรรมหรือโครงการที่เสริมเข้ามาหรือแทนที่บริการปกติของห้องสมุดโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บริการแก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาส

บริการห้องสมุดที่จัดบริการแก่ประชาชนมีดังนี้

1. บริการการอ่าน เป็นบริการที่ห้องสมุดจัดหาหนังสือ หนังสือพิมพ์ วารสาร/นิตยสาร ไว้ให้สำหรับอ่านในห้องสมุด
2. บริการยืม เป็นบริการที่เปิดโอกาสให้ผู้ยืมหนังสือ ไปอ่านที่บ้าน
3. บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า บริการชนิดนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยผู้ใช้ในการใช้หนังสือ และวัตถุประสงค์โดยผู้ใช้มีความต้องการให้ช่วยเหลือเป็นการส่วนตัวเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริง ความเห็นต่าง ๆ บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้านี้เป็นหัวใจสำคัญของห้องสมุดในการให้บริการประชาชนในชุมชน

4. บริการส่งเสริมการอ่าน ได้แก่ กิจกรรมที่ห้องสมุดจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้มีการอ่านเพิ่มขึ้น เช่น การเล่านิทาน การทายปัญหา การแสดงหุ่น การจัดนิทรรศการ

5. บริการเผยแพร่ความรู้ เช่น 1) บริการเผยแพร่ความรู้ทั่วไป เช่น บริการสารนิเทศแก่ชุมชนเพื่อช่วยในการแก้ปัญหา ได้แก่ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชนในชุมชน เช่น ข้อมูลด้านสุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย รายได้ กฎหมาย โอกาสทางเศรษฐกิจ สิทธิทางการเมืองและอื่น ๆ (Bunch, 1982) 2) บริการเผยแพร่ความรู้ด้านอาชีพ (สารนิเทศอาชีพ)

ในต่างประเทศ ห้องสมุดประชาชนมีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ด้านอาชีพมาก สมาคมห้องสมุดของประเทศอังกฤษได้ออกประกาศเป็นลายลักษณ์อักษรว่า ห้องสมุดประชาชนถือว่าปัญหาว่างงานเป็นปัญหาสังคมที่ห้องสมุดจะต้องสนองความต้องการของชุมชน (Martin, 1989) และได้มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพไว้บริการผู้ว่างงาน ในสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีปัญหาการว่างงานสูง ได้มีการเปิดศูนย์บริการสารนิเทศอาชีพในห้องสมุดประชาชน สารนิเทศที่รวบรวมไว้ในศูนย์ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับการหางาน การเตรียมตัวสมัครงาน การสัมภาษณ์งาน แนวโน้มของการจ้างงาน ตำแหน่งงานว่าง การพัฒนาอาชีพ ข้อเสนอแนะสำหรับอาชีพที่น่าสนใจ (จรรยา จารุรักษ์, 2534) สำหรับประเทศไทยห้องสมุดประชาชนยังไม่ได้จัดบริการสารนิเทศอาชีพ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากไม่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษาความต้องการบริการห้องสมุดของประชาชนในชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยจึงจะกล่าวถึงงานวิจัยด้านการอ่านและประเภทของหนังสือที่ประชาชนอ่าน ด้านความต้องการบริการห้องสมุด และด้านชุมชนแออัด

ด้านการอ่าน และประเภทของหนังสือที่อ่าน

จากการวิจัยของสุรางค์ กุณวงษ์ (2517) เรื่องการประเมินผลการปฏิบัติงานห้องสมุดประชาชนของกรุงเทพมหานคร ซึ่งในขณะนั้นมีอยู่ 5 แห่ง คือห้องสมุดประชาชนสวนลุมพินี ปทุมวัน ชอยพระนาง บางลำพู และอนงคาราม ปรากฏว่าหนังสือที่ผู้อ่านสนใจมากที่สุดเป็นหมวดประวัติศาสตร์ รองลงมาคือ นวนิยาย หนังสือที่ไม่ค่อยสนใจได้แก่ประเภทจิตวิทยา ไทโรศาสตร์ และปรัชญา ผลของการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของจินตนา เจียมพิทักษ์วงศ์ (2527) เรื่องลักษณะเฉพาะบุคคลของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนกับการอ่าน ซึ่งพบว่าผู้อ่านชอบอ่านหนังสือคำร่ววิชาการมากกว่า

หนังสือบันเทิง และ เสนอแนะให้ลดปริมาณการจัดหาหนังสือนวนิยาย เรื่องสั้นลง

สำหรับประเภทของหนังสือที่อ่านนั้น จากรายงานเรื่องการสำรวจทัศนคติของประชาชน ที่มีต่อห้องสมุดชุมชนของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2525) ซึ่งศึกษาข้อมูลจาก ประชากร 3 กลุ่มคือ 1) ประชาชนในเขตโครงการห้องสมุดชุมชน ซึ่งศึกษาเฉพาะห้องสมุดชุมชน สาธิตที่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานพัฒนาชุมชนเขตและห้องสมุดชุมชนตัวอย่างของจังหวัด ที่ ได้รับเงินงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินงาน 2) กรรมการห้องสมุดชุมชน และ 3) พัฒนาการ ประจำกลุ่ม ผลการวิจัยปรากฏว่าประชาชนอ่านหนังสือพิมพ์รายวันมากที่สุด รองลงมาคือหนังสือ ประกอบอาชีพ และประชาชนเห็นว่าควรมีหนังสือพิมพ์รายวันไว้ในห้องสมุดมากที่สุดซึ่งความเห็นนี้ ตรงกันข้ามกับความเห็นของกรรมการห้องสมุดส่วนใหญ่ (83.8%) และพัฒนากรทั้งหมด 9 คนคือ เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบห้องสมุดมุ่งให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับความรู้ที่จะนำไปประกอบอาชีพ แต่ ประชาชนส่วนมากสนใจเรื่องราวประจำวันและความบันเทิง

ด้านความต้องการบริการห้องสมุด

ในปี 2519 มีการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อบริการห้องสมุดประชาชนระดับ จังหวัดสังกัดกระทรวงศึกษาธิการของผู้วิจัย 5 คน ซึ่งได้ทำการวิจัย โดยใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลที่เป็นมาตรฐานเดียวกันโดยทำวิจัยใน 4 ภาค คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สุภาพร นาที่กาญจนกุล, 2519) ภาคเหนือ (บุปผา เจริญทรัพย์, 2519) ภาคกลางตอนบน (สุนิตย์ เย็นสบาย, 2519) ภาคกลางตอนล่าง (อุบล รอดเยี่ยม, 2519) และภาคใต้ (พัชรินทร์ จันทร์ทอง, 2519) ปรากฏว่า งานวิจัยทั้ง 5 เรื่องนี้แสดงผลสอดคล้องกันคือประชาชนต้องการให้จัดบริการตอบคำถามมาก ต่อ มาในปี 2523 สุกัญญา ตันติกัลยาภรณ์ (2523) ได้ทำวิจัยเรื่องความต้องการบริการและกิจกรรม จากห้องสมุดประชาชนของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองภูเก็ต เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความต้องการ บริการและกิจกรรมห้องสมุดโดยจำแนกตามการศึกษา อายุและอาชีพ พบว่า ประชาชนที่อายุ ระหว่าง 15-24 ปีต้องการบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าสูงกว่าประชาชนที่มีอายุระหว่าง 25-39 ปี ประชาชนที่เป็นแม่บ้าน และผู้มีอาชีพธุรกิจมีความต้องการบริการตอบคำถาม และช่วยการค้นคว้าสูงกว่าประชาชนที่มีอาชีพที่ต้องใช้วิชาชีพ ประชาชนที่เป็นนักเรียนนักศึกษา และแม่บ้าน ต้องการการส่งเสริมการอ่านสูงกว่าประชาชนที่มีอาชีพที่ต้องใช้วิชาชีพ

ในปี 2525 ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (วารสารพัฒนาชุมชน, กุมภาพันธ์ 2525: 29-40) ได้วิจัยเกี่ยวกับการจัดตั้งห้องสมุดในสลัมเพื่อศึกษาว่าผู้อยู่ในสลัมมีเวลาไปใช้ห้องสมุดหรือไม่

ปรากฏว่าผู้อาศัยอยู่ในสลัมแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ 1) กลุ่มคนแก่และเด็กเล็ก 2) กลุ่มคนว่างงาน 3) กลุ่มคนทำงานกลางคืน 4) กลุ่มคนที่มั่งงานหนักทั้งวัน 5) กลุ่มนักเรียน และพบว่าส่วนใหญ่ของคนทั้ง 5 กลุ่มนี้ไม่สนใจหนังสือและไม่มีเวลาไปใช้ห้องสมุด สรุปได้ว่าผู้อาศัยอยู่ในสลัมไม่ต้องการบริการห้องสมุดประเภทบริการการอ่าน และผู้วิจัยได้เสนอแนะว่าห้องสมุดควรจะเป็นบริการในรูปแบบงานอาชีพ และให้ความรู้แทนการให้อ่านหนังสือแก่กลุ่มคนเหล่านี้

ด้านชุมชนแออัด

สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนแออัดนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมเฉพาะด้านลักษณะสังคม เศรษฐกิจ ประชากร สภาพทางกายภาพ และการจัดตั้งองค์กรหรือกลุ่มเพื่อพัฒนาชุมชน จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัด

ในปี 2525 บุญเทียม เชมมารัตน์ (2527) ได้สำรวจลักษณะสังคม เศรษฐกิจและประชากรของชุมชนแออัด 156 ชุมชน พบว่าประชากรเป็นชายร้อยละ 49.72 เป็นหญิงร้อยละ 50.28 เด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) ร้อยละ 29.25 ประชากรในวัยชรา (อายุ 60 ขึ้นไป) ร้อยละ 4.32 จำนวนคนที่อยู่อาศัยต่อหลังคาเรือนเท่ากับ 6.12 คน การศึกษาของประชากร ร้อยละ 45.01 จบการศึกษาชั้นประถมปีที่ 4 และต่ำกว่า ร้อยละ 3.4 ไม่รู้หนังสือ อาชีพของประชากร ร้อยละ 30.17 รับจ้างชั่วคราว ร้อยละ 15.86 เป็นนักเรียน/นักศึกษา ร้อยละ 14.85 ว่างงาน ร้อยละ 13.02 รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ และร้อยละ 2.07 ค้าขาย/อาชีพอิสระส่วนตัว ภูมิลำเนาเดิมของประชากรร้อยละ 35.56 อยู่ในกรุงเทพ-ธนบุรี

ศิริวรรณ ศิริบุญ และจันทร์เพ็ญ แสงเดือนฉาย (2531) ได้ศึกษาเปรียบเทียบชุมชนแออัดที่พัฒนาแล้วและชุมชนแออัดที่ยังไม่ได้พัฒนาในเขตกรุงเทพมหานครพบว่าลักษณะทางด้านประชากร เศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัยในเขตชุมชนทั้ง 2 แห่งไม่มีความแตกต่างกัน การค้นพบของศิริวรรณ และจันทร์เพ็ญสอดคล้องกับงานสำรวจของบุญเทียม เชมมารัตน์ กล่าวคือ ประชากรเด็กอายุต่ำกว่า 14 ปีมีมากเป็นอันดับสองรองจากประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15-59 ปี) เพศชายและเพศหญิงมีส่วนใกล้เคียงกัน การศึกษาของประชากรส่วนใหญ่จบชั้นประถมปีที่ 4 อัตราการว่างงานค่อนข้างสูง ชุมชนที่พัฒนาแล้วมีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของชุมชนในขณะที่ชุมชนที่ยังไม่ได้พัฒนา ไม่มีการจัดตั้งกลุ่ม

สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร (2533) ได้สำรวจชุมชนแออัดในเขต กรุงเทพมหานครพบว่ามีชุมชนแออัดถึง 981 แห่ง สภาพทางกายภาพของชุมชนร้อยละ 45.42 ใช้การได้ดี ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 75.85 มีน้ำประปาใช้ ร้อยละ 82.47 มีไฟฟ้าใช้ ชุมชนร้อยละ 42 มีการจัดตั้งกรรมการชุมชนแล้ว

สมจิตต์ สุพรรณทัศน์ (สมจิตต์ สุพรรณทัศน์ อ้างใน การประชุมวิชาการประจำปีครั้งที่ 1 ระหว่างมหาวิทยาลัยมหิดลและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง "คุณภาพชีวิตของคนเมืองหลวง", 2533) วิจัยเรื่องการสำรวจสภาพและปัญหาทางประชากร สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของ ชุมชนแออัดกรุงเทพมหานคร สืบหาผลการศึกษาวิจัยที่สอดคล้องกับของบุญเทียม เขมาภิรัตน์ และ ศิริวรรณ ศิริบุญ และจันทร์เพ็ญ แสงเดือนฉาย กล่าวคือ จำนวนเฉลี่ยของประชากรต่อครัวเรือนคือ 4-5 คน ร้อยละ 46 มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ อาชีพส่วนมากของหัวหน้าครัวเรือนคือรับจ้างทั่วไป รองลงมา ค้าขาย และรับราชการ

โสภา ขนิมพันธ์ (2534) ศึกษารูปแบบของชุมชนที่พึ่งปรารถนาของผู้อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานครและพบว่าหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ต่างจังหวัด ซึ่งไม่สอดคล้องกับการสำรวจของบุญเทียม เขมาภิรัตน์ สภาพบ้านที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นบ้านสร้างเองและเป็นเจ้าของเอง สมาชิกในครอบครัวอยู่รวมกัน 4-6 คนมากที่สุด ด้านสภาพครอบครัวและชุมชนในปัจจุบันนั้นพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่มีสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ เตารีดกับปัญหาที่พบคือ ปัญหาในครอบครัว เช่นการทะเลาะเบาะแว้ง การติดยาเสพติด การพนัน นอกจากนี้ยังพบปัญหาสิ่งแวดล้อมรอบๆบ้าน เช่นการขาดความรู้สึกลดลงภายในชีวิตและทรัพย์สิน มีการฉกชิงวิ่งราว การข่มเหงรังแกและลวนลามผู้หญิง ในส่วนที่เกี่ยวกับความต้องการสภาพชุมชนที่พึ่งปรารถนา นั้น ประชาชนต้องการให้สภาพแวดล้อมสะอาด มีบ้านเป็นของตนเอง มีรายได้เพิ่มขึ้น สิ่งที่ต้องการเร่งด่วนคือต้องการให้แก้ปัญหาสุขภาพเสพหิตในชุมชน ปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ต้องการห้องสมุดประชาชน ต้องการหน่วยฝึกอาชีพในชุมชน ต้องการสนามเด็กเล่น ต้องการโทรศัพท์สาธารณะ ต้องการให้ทันสมัยจิตใจและศีลธรรมของคนในชุมชน

งานวิจัยต่างประเทศ

จากการวิจัยความต้องการบริการห้องสมุด เรื่องการจัดบริการห้องสมุดให้แก่ผู้อยู่อาศัย ในอาคารสงเคราะห์ของรัฐ (Spiller and Barker, 1989) ผู้อยู่อาศัยในอาคารสงเคราะห์

ของรัฐซึ่งร้อยละ 85 ของหัวหน้าครอบครัวเป็นคนว่างงานและรับเงินสวัสดิการจากรัฐบาล สภาพความเป็นอยู่ทั่วไปไม่ดีขึ้น การวิจัยนี้ดำเนินการโดยห้องสมุดประชาชน Chicago Public Library ปรากฏผลว่าผู้อาศัยในอาคารสงเคราะห์แสดงความสนใจในบริการห้องสมุดมาก ร้อยละ 78 ของกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ใช้ห้องสมุดบ้างรวมทั้งใช้บริการของศูนย์ Reading and Study Center ที่จัดไว้ในอาคารสงเคราะห์ผลที่ได้นี้ตรงกันข้ามกับความคิดที่ว่าผู้อาศัยในอาคารสงเคราะห์ไม่ใช้ห้องสมุด ดังนั้นบริการห้องสมุดจึงต้องพัฒนาตามความต้องการของชุมชน ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับการวิจัยของ Johnstone (1989) ที่พบว่า ห้องสมุดประชาชนมีอิทธิพลในทางบวกต่อชุมชนที่กำลังพัฒนาและมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาของครัวเรือน บริการห้องสมุดที่จัดแบบเดิมไม่ได้สนองความต้องการของชุมชนที่จังหวัด Natal ประเทศแอฟริกาใต้ ผู้วิจัยสรุปผลว่า ห้องสมุดควรจัดบริการให้ทั้งสมาชิกที่รู้หนังสือและไม่รู้หนังสือ

ข้อมูลชุมชน

ลักษณะทั่วไปของชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานคร

จากการสำรวจชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร (สำนักสวัสดิการสังคม, 2533) ปรากฏว่าชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครมีสภาพดังต่อไปนี้

1. เจ้าของที่ดิน ที่ดินที่เป็นที่ตั้งของชุมชนแออัดส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินของเอกชน ร้อยละ 61 รองลงมาเป็นที่ดินของรัฐ เช่น สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ กรมธนารักษ์ กรมการศาสนา การรถไฟ และการท่าเรือ เป็นต้น
2. สภาพการครอบครองที่ดินของประชาชนในชุมชน สภาพการครองที่ดินของประชาชนในชุมชนแออัด ในกรุงเทพมหานครจะมีลักษณะหลากหลาย แต่ส่วนใหญ่ร้อยละ 36 ของพื้นที่ทั้งหมดจะเป็นที่ดินที่เจ้าของยินยอมให้เช่าอยู่อาศัย โดยมีข้อตกลงยินยอมอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังมีกรณีรุกที่ดินมากถึงร้อยละ 11 ของพื้นที่ทั้งหมด
3. สภาพทางกายภาพภายในชุมชน
 - 3.1 สภาพทางกายภาพหมายถึงทางเดินเท้าภายในชุมชนเป็นหลัก ชุมชนที่มีการปรับปรุงทางเดินเท้าเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก และอยู่ในสภาพใช้การ ได้ดีมีร้อยละ 45.47
 - 3.2 สาธารณูปโภค

ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนแออัดมีน้ำประปาใช้อย่างทั่วถึง และมีมิเตอร์

เป็นตนเอง ร้อยละ 78.85 และมีไฟฟ้าใช้และมีเตอร์เป็นของตนเองร้อยละ 82.47

4. การจัดตั้งกรรมการชุมชน

ชุมชนแออัดส่วนใหญ่ร้อยละ 42 มีการจัดตั้งกรรมการชุมชนแล้ว ร้อยละ 46 ยังไม่มีการจัดตั้งกรรมการชุมชน และชุมชนร้อยละ 12 มีการรวมตัวและเลือกกรรมการกันเองโดยไม่ได้รับรองจากทางราชการ หรือองค์การที่เกี่ยวข้อง

5. อายุและเพศ

จากการวิจัยของศิริวรรณ ศิริบุญ และจันทร์เพ็ญ แสงเทียนฉาย ในปี 2531 เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบชุมชนแออัดที่พัฒนาแล้วและยังไม่ได้พัฒนาในเขตกรุงเทพมหานครพบว่า ประชากรกลุ่มอายุ 15-59 ปี หรือประชากรในวัยแรงงานเป็นกลุ่มที่มีสัดส่วนสูงสุดร้อยละ 63.35 รองลงมาคือประชากรวัยเด็กซึ่งมีอายุ 14 ปี และต่ำกว่าทั้งในชุมชนที่พัฒนาแล้วและยังไม่ได้พัฒนา เมื่อเปรียบเทียบเพศปรากฏว่า สัดส่วนเพศชายและหญิงของชุมชนแออัดที่พัฒนาแล้วและยังไม่ได้พัฒนา และในแต่ละชุมชนไม่แตกต่างกัน (ศิริวรรณ ศิริบุญ และจันทร์เพ็ญ แสงเทียนฉาย, 2531)

6. การศึกษา

การศึกษาของประชากรในเขตชุมชนแออัดที่พัฒนาแล้วร้อยละ 41.45 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา 4 รองลงมาร้อยละ 24.02 มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา และร้อยละ 5.35 มีการศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมศึกษา ประชากรในชุมชนแออัดส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 90 เป็นผู้ได้รับการศึกษาถึงแม้ว่าจะไม่มีการศึกษาสูง (ศิริวรรณ ศิริบุญ และจันทร์เพ็ญ แสงเทียนฉาย, 2531)

7. อาชีพ

ร้อยละ 28.15 ของประชาชนในชุมชนแออัดที่พัฒนาแล้วจะประกอบอาชีพช่างหรือเป็นผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิตได้แก่การเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม รองลงมาคืออาชีพค้าขาย (13.55%) อาชีพอื่นๆเช่น ด้านงานวิชาชีพ บริหาร เสมียน (8.01%) บริการ (7.53%) แม่บ้าน (17.76%) และว่างงาน (10.92%)

ข้อมูลชุมชนที่ศึกษา

การวิจัยนี้ได้ศึกษาข้อมูลจากชุมชน 3 แห่ง ได้แก่ ชุมชนวัดกัลยาณ์ (เขตธนบุรี) ชุมชนวัดพระยาไกรระยะยะ 3 (เขตบางคอแหลม) และชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ (เขตคลองเตย)

และมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแต่ละแห่งในด้านที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังนี้

ชุมชนวัดกัลยาณ์ (เขตธนบุรี)

ข้อมูลชุมชนวัดกัลยาณ์ที่ศึกษา ได้จากงานส่งเสริมและพัฒนาชุมชน เขตธนบุรี มีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

ที่ตั้ง ชุมชนวัดกัลยาณ์ตั้งอยู่ที่ถนนเทศบาลสาย 2 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพฯ

ขนาดที่ดินของชุมชน ชุมชนวัดกัลยาณ์มีอาณาเขตประมาณ 22 ไร่

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	แม่น้ำเจ้าพระยา
ทิศตะวันออก	"	คลองกุฎีจีน
ทิศตะวันตก	"	คลองบางกอกใหญ่
ทิศใต้	"	คลองวัดกัลยาณ์

เส้นทางคมนาคม มีทางเข้า/ออกชุมชนได้ 2 ทางคือ

เส้นทางที่ 1 - เข้าจากวัดกัลยาณ์ (ถ.เทศบาลสาย 2)

เส้นทางที่ 2 - ข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยามาขึ้นที่ท่าหน้าวัดกัลยาณ์

ประชากร - มี 314 ครัวเรือน จำนวนบ้าน 280 หลัง

ประชากรส่วนใหญ่ อยู่ระหว่างอายุ 21-30 ปี

การศึกษาของประชากร ส่วนใหญ่จบการศึกษามัธยมศึกษา

รองลงมา " ระดับอาชีวะ

น้อยที่สุด " ระดับอุดมศึกษา

อาชีพของประชากร - ค้าขาย 20%

- ข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ 20%

- รับจ้าง 50%

- ประกอบอาชีพส่วนตัว 10%

ลักษณะชุมชน

ชุมชนวัดกัลยาณ์เป็นชุมชนเก่าแก่อพยพมาจากอยุธยาและมาอาศัยในพื้นที่วัดกัลยาณ์ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประชาชนมีวัดกัลยาณ์มิตรเป็นศูนย์รวม มีความผูกพันกันมาช้านาน

สภาพชุมชน

ชุมชนวัดกัลยาณ์ เป็นชุมชนเก่าแก่ได้รับการพัฒนามาเป็นลำดับมีทางเดินเท้าเป็นทางปูน มีท่าระบายน้ำตลอดทาง บ้านเรือนเป็นเรือนไม้ปลูกติดกันหนาแน่น มีคลองผ่านชุมชนและเป็นท่าระบายน้ำของชุมชน

การพัฒนาชุมชนวัดกัลยาณ์

กรุงเทพมหานคร โดยสำนักเขตธนบุรีร่วมกับกองสังคมสงเคราะห์สำนักสวัสดิการสังคม ได้ดำเนินการพัฒนาชุมชนวัดกัลยาณ์ต่อจากการเคหะแห่งชาติอย่างต่อเนื่อง โดยพัฒนาทั้งด้านกายภาพ สังคม อนามัยและคุณภาพชีวิต

ด้านกายภาพ 1. โครงการปรับปรุงทางเดินเท้า (คอนกรีตเสริมเหล็ก) จำนวน 1 เส้น
2. โครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน โดยจัดเครื่องดับเพลิงชนิดผงเคมีขนาด 15 ปอนด์ ตามจุดต่าง ๆ

ด้านสังคม โครงการชุมชนธนบุรีสะอาด ราษฎร์ รัฐ ร่วมพัฒนาโดยประชาชนในชุมชนร่วมกับสำนักงานเขตธนบุรีรณรงค์พัฒนาความสะอาด

ด้านอนามัย หน่วยอนามัยเคลื่อนที่ หน่วยงานอื่นที่ให้บริการสังคม ได้แก่หน่วยแพทย์เคลื่อนที่ของมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง มาให้บริการเดือนละ 2 ครั้ง

การรวมกลุ่ม

คณะกรรมการชุมชน จำนวน 11 คน

แหล่งการอ่านของชุมชน ในชุมชนวัดกัลยาณ์ไม่มีที่อ่านหนังสือ และ ไม่มีห้องสมุดประชาชนในเขตธนบุรี

ปัญหาของชุมชน

1. ปัญหาความสะอาด มีขยะค้างในชุมชน
2. ปัญหาน้ำท่วม เวลานั้นน้ำขึ้นจะท่วมเส้นทางเดินในชุมชน
3. ปัญหาขยะอุดตันในคลองทำให้ระบายน้ำไม่สะดวก

ชุมชนวัดพระยาไกรระยะ 3 (เขตบางคอแหลม)

ข้อมูลชุมชนวัดพระยาไกรระยะ 3 ที่ศึกษาได้จากเอกสารชื่อ แบบสำรวจชุมชนแออัด พ.ศ. 2532 และแบบสรุปข้อมูลเบื้องต้น จากงานส่งเสริมและพัฒนาชุมชน เขตบางคอแหลม มีรายละเอียดสำคัญดังนี้

ที่ตั้ง ชุมชนวัดพระยาไกรระยะ 3 ตั้งอยู่ที่ ถ.เจริญกรุง 91 อยู่ห่างจากถนนใหญ่ (ถ.เจริญกรุง) 200 เมตร

ขนาดที่ดินของชุมชน - 100 ไร่ ประชาชนปลูกบ้านอยู่บนที่ดินเช่า เจ้าของที่ดินได้แก่ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และมีของเอกชนบ้างเล็กน้อย มีสัญญาเช่า ปัญหาการไล่ที่ไม่มีชัดเจน ประชาชนบางส่วนมีบ้านและที่ดินของตนเอง

ประชากร

ประชากร 96.9% นับถือพุทธศาสนา 3.10% นับถืออิสลาม ประชากร 68.3% เป็นคนกรุงเทพมหานครนอกนั้นมีภูมิลำเนาเดิมในภาคต่าง ๆ ที่มาอยู่ในชุมชนนี้เพราะถูกไล่ที่มาจากที่อื่น

การศึกษาของประชากร

ประชากร 45.10%	จบชั้นประถมศึกษา
27.10%	" มัธยม
11.40%	" อาชีวศึกษา
3.54%	" ปริญญาตรี
12.86%	ไม่ได้เรียนเลย

อาชีพของประชากร

อาชีพรับจ้าง	66.40%
ประกอบอาชีพส่วนตัว	14.99%
รับราชการ	7.90%
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	7.02%

สภาพชุมชน - ระดับที่ดินของชุมชนต่ำกว่าถนนใหญ่ การระบายน้ำไม่ค่อยดี

สภาพการปรับปรุงชุมชน

มีการปรับปรุงทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม เช่นมีการปรับปรุงทางเท้า ทางระบายน้ำ มีการฝึกอาชีพ การป้องกันอัคคีภัย การกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูล มีโครงการเพื่อสุขภาพอนามัย เลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน หาทุนการศึกษาให้เด็ก

การรวมกลุ่มของชุมชน

มีคณะกรรมการชุมชนจัดตั้งโดยสำนักงานเขต บางคอแหลม

แหล่งการอ่านของชุมชน มีที่อ่านหนังสือ 1 แห่งที่กรรมการชุมชนจัดขึ้นมาเองในศูนย์รวมชุมชน

ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ (เขตคลองเตย)

ข้อมูลชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ที่ศึกษาได้จากจุลสารสารชื่อ ข้อมูลชุมชน หมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ คลองเตยลือค 4-6 คลองเตยลือค 7-9 - การเยี่ยมชุมชนของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร: ร.อ. กฤษณา อรุณวงษ์ ณ อยุธยา วันที่ 16 พฤษภาคม 2536 จากงานส่งเสริมและพัฒนาชุมชน เขตคลองเตย มีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

ที่ตั้ง ตั้งอยู่ที่ ซอยดำรงลัทธิพิพัฒน์ แขวงคลองเตย เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร

พื้นที่ชุมชน ประมาณ 66 ไร่ 2 งาน

อาณาเขตติดต่อ

- ทิศเหนือ ติดต่อกับชุมชนลือค 4-5-6 (ถ.อาจรงค์)
- ทิศใต้ ติดต่อกับรั้วการทำเรือแห่งประเทศไทย บริเวณลานวางตู้คอนเทนเนอร์
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับรั้วการทำเรือแห่งประเทศไทยบริเวณลานวางตู้คอนเทนเนอร์ (ต่อเนื่องกับทิศใต้)
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับชุมชนพัฒนาชุมชนใหม่

อาชีพของประชากร ค้าขายและรับจ้างทั่วไป

ศาสนาของประชากร ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

สภาพชุมชน มีทางเดินเท้าเป็น คอนกรีตเสริมเหล็ก

การถือครองที่ดิน - เป็นที่เช่า
 - เจ้าของที่ดินคือการเคหะแห่งชาติเช่าที่จากการทำเรือแห่งประเทศไทย แล้วจัดสรรให้ชุมชนเช่าต่อ

การรวมกลุ่ม

1. คณะกรรมการชุมชน
2. กลุ่มเยาวชน

แหล่งการอ่านของชุมชน ไม่มีห้องสมุดประชาชนในเขตคลองเตย แต่ในชุมชนมีห้องสมุดที่คนในชุมชนสามารถไปใช้ได้คือ ห้องสมุดที่มูลนิธิสิกขาเอเชีย (Japan Sotochu Relief Committe - JSRC) ห้องสมุดนี้จะอยู่ชั้นล่างของที่ทำการมูลนิธิ และอยู่ใกล้มูลนิธิดวงประทีป และในชุมชนใกล้เคียงมีที่อ่านหนังสือซึ่งจัดโดยมูลนิธิสิกขาเอเชียที่ ชุมชนเกาะลาว ลีค 7-8-9 และลีค 10-11-12

ปัญหาของชุมชน

1. ปัญหาเสพติด การติดสารระเหย
2. ปัญหาขยะตกค้าง

3. ปัญหาที่ท้วง

ข้อมูลของชุมชนที่ศึกษา 3 ชุมชนจะได้นำมาเปรียบเทียบในด้านขนาดของชุมชน การศึกษา และอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ในชุมชน แหล่งการอ่าน และปัญหาของชุมชน

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบข้อมูลด้านขนาดที่ดินของชุมชน การศึกษาและอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ในชุมชน แหล่งการอ่าน และปัญหาของชุมชน

ชื่อชุมชน	ขนาดที่ดิน	การศึกษา	อาชีพ	แหล่งการอ่านของชุมชน	ปัญหา
ชุมชนวัดกัลยาณ	22 ไร่	การศึกษามัคบังคับ	รับจ้าง	ไม่มี	ขยะ น้ำท่วม
ชุมชนวัดพระยาไกรระยะ 3	100 ไร่	ประถมศึกษา	รับจ้าง	มีที่อ่านหนังสือในชุมชน 1 แห่ง	การระบายน้ำ ไม่ดี
ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่	66 ไร่ 2 งาน	ไม่มีข้อมูล	รับจ้าง	มีห้องสมุดของมูลนิธิ 1 แห่ง อยู่ในชุมชน	ขยะ น้ำท่วม ยาเสพติด